

Arte plastice

VIAȚA COTIDIANĂ CA OBIECT DE CERCETARE ÎN STUDIUL ARTELOR PLASTICE

EVERYDAY LIFE AS THE RESEARCH OBJECT IN ART CRITICISM

VICTORIA ROCACIUC,

conferențiar cercetător, doctor în studiul artelor,
Academia de Științe a Moldovei

Deja destul de mult timp viața cotidiană a devenit una dintre temele actuale în cadrul cercetărilor din sfera filosofiei și științelor socio-umane. Acest studiu demonstrează că viața cotidiană poate servi drept obiect al diverselor cercetări legate de studiul artelor și, totodată, drept formă generală de studiere a obiectelor teoretice în cadrul instituțiilor superioare de învățământ artistic (în special Design Interior).

Cuvinte-cheie: viață cotidiană (cotidian), artă plastică, teorie, temă, gen, stil, concepție, metodologie.

Already for a long time everyday life or daily (quotidian etc.) became one of the themes of research of philosophy and the socio-humanities. This article shows that everyday life can serve as the object of various art criticism researches, and also a basis of knowledge of theoretical subjects in fine art and technical higher educational institutions (especially Interior Design).

Keywords: everyday life (quotidian), fine art, theory, subject, genre, style, concept, methodology.

După ce sistemul educațional a trecut la cel raliat la Procesul de la Bologna, în cadrul activității de pedagog la Universitatea Tehnică a Moldovei (Facultatea de Urbanism și Arhitectură, catedra Design Interior) am început să țin șase cursuri *teoretice*: „Istoria artelor”, „Istoria designului”, „Istoria mobilierului”, „Concepția în design”, „Teoria și metodologia în design”, „Stiluri”. Fiecare curs este conceput pentru 30 de ore academice și prevede două credite, lucrări de control, referate. Studiind aceste discipline în mod paralel, am observat că ele au o latură comună. *Cotidianul* drept axă de bază poate unifica toate problemele abordate. Cunoscând obiceiurile și tradițiile diferitelor popoare ale lumii, particularitățile climatice, geografice, istorice, religioase etc. putem lesne să conștientizăm datele studiate la o disciplină sau alta. Forma, culoarea obiectelor de interior și celor de orice natură, amplasarea lor în spațiu sunt determinate de aceste specifi. Toate particularitățile respective se referă la aspecte *cotidiene* și pot servi drept un obiect general de studiere a fiecărei discipline, inclusiv și al studiului *artelor plastice*.

În știința universală *cotidianul* este o problemă foarte actuală. Cele mai relevante cercetări asupra acestei *teme* se referă la sfera filosofiei și altor științe socio-umane. Din franceză *quotidien*, engleză *daily*, *quotidian*, germană *alltag* (*alltagsleben*) acest termen se referă la științe sociologico-umaniste, care demonstrează reorientarea cercetărilor filosofice contemporane de la probleme tradiționale, analizate preponderent sub specie aeternitatis (sub aspect al eternității), înspre problematica *vieții cotidiene*, în care, precum relatează mai mulți savanți, au loc toate cele mai importante procese ale vieții, care adesea nu se supun analizei raționale, fiindcă se referă mai ales la sfera inconștientului cultural. Punerea problemei *cotidianului* permite studierea vieții nu doar în manifestările ei radicale, fixate de noțiunile reflectate în plan filosofic, artistic sau religios, ci în acea formă, în care aceasta se manifestă în realitatea parțial conștientă, ori, în special, în forma inconștientă.

Studierea noțiunii *cotidianului* are o istorie destul de lungă. În etapa inițială aceasta se dezvoltă în câteva noțiuni abstracte a filosofiei *vieții*, care din nou a marcat întrebarea despre specificul existenței umane (*Lebenswelt* – genitiv din *viață* și *lume*). În Franța problematica *cotidianului* a căpătat o actualitate deosebită datorită activității Școlii analelor, care categoric, mai ales în prima etapă a activității lor

avangardiste, au renunțat la cercetarea istoriei oamenilor „mari”, dând preferința principială istoriei „majorității tăcute”, destul de pregătite pentru a lăsa succesorilor urme scrise. Un nou impuls ea a căpătat în lucrarea lui Michel de Certeau din 1980 „Invenția cotidianului” (1980, în varianta engleză ea a fost tradusă ca „Practica vieții cotidiene” – De Certeau „The Practice of Everyday Life”. University of California Press, Berkeley, 1984). Formulate clar și programatic ideile lui de Certeau au întrecut, practic, totul ce a fost făcut anterior în această sferă, preluând inițiativa și orientând dezvoltarea ulterioară a *concepțiilor* științifice într-o anumită direcție. Totodată, încă în anul 1973 la Paris a fost publicată lucrarea lui Hofman despre mizanscena *vieții cotidiene* în două volume, apărută rusește ca Э. Гофман „Мизансцена повседневной жизни” (1973). În 1989 a ieșit de sub tipar investigația cunoscută a lui Pierre Bouvier „Acțiunea *cotidianului*: încercarea atitudinii socio-antropologice” (1989), în care el a generalizat ideile sale, abordate de dânsul la începutul anilor 1980. La acestea se referă și lucrarea lui Maffesoli din 1985 „Conștientul *cotidian*”. Treptat filosofia *cotidianului* s-a dezvoltat ca o știință contemporană – așa-numita „Socioantropologia contemporaneității”, precum a denumit lucrarea sa Bouvier (1995). Actualmente ea există în calitate de una dintre cele mai populare direcții ale științelor, care are drept sarcină de bază a oferi conștientizarea culturii prin manifestări ale ei însăși, sau, mai precis, descrierea inconștientului cultural în diapazonul cel mai larg al practicilor socio-culturale, de la observația asupra instituțiilor vieții politice, până la cele mai profunde fenomene culturale. În calitate de exemplu poate fi adusă cercetarea lui Abems: „*Viața cotidiană* a parlamentului european”, 1992) sau lucrările lui Auge, M.: Оже „Атопика: введение в антропологию сюрсовременности” (1992); „Смысл других: актуальность антропологии” (1994), „К антропологии современных миров” (1994). Foarte productiv lucrează în sfera antropologiei sociale Balandier. Pentru el, precum și pentru majoritatea antropologilor francezi ai *cotidianului*, este caracteristică o traiectorie foarte interesantă a intereselor de cercetare: practic, toți dintre ei au început, precum se obișnuia, cu tradiționalele observații socio-antropologice de teren, cercetări de teren a comunităților „primitive” africane, cu studierea tradițiilor, riturilor, superstițiilor, reminiscentelor credințelor barbare, sincretismul lor cu creștinizarea violentă, sau cu deja obișnuită pentru acele locuri islamizarea *vieții cotidiene*. Apoi, în anii 1960-1970 socioantropologii francezi au trecut prin etapa pasiunii intense față de probleme sociale de cel mai larg aspect, examinând mai cu seamă practica institutelor sociale, care stau la baza funcționării societății în calitate de sistem complex, cu mai multe straturi. Pornind cu sfârșitul anilor 1970 – începutul 1980 majoritatea dintre ei s-au reorientat cardinal pe cercetările practicilor sociale și spirituale a *cotidianului* în aspectul lui cultural-inconștient. Și aici rolul lui Georges Balandier a devenit foarte important. Este destul să amintim cartea de influență a aceluiași autor „Puterea asupra scenelor” (1992).

O altă figură importantă în studierea *cotidianului* a devenit Pierre Bourdieu, autorul cărții „Deferența” (1979), care prezintă analiza detaliată a gusturilor și năravurilor ale tuturor păturilor sociale din Franța: de la muncitori, țărani, slujbași, intelectuali de diverse varietăți până la burghezie. Savantul urmărește în mod general calitatea de prestigiu a gusturilor, jocurilor și altor domenii și sfere de interes. De facto, P. Bourdieu a efectuat investigația în sfera, care se numește „Lebenswelt” și pe care el o definește, conform *teoriilor* lui Edmund Husserl, drept orizont al vieții, din care izvorăsc limbajul și comportamentele, care trebuie utilizate pentru a înțelege pe ceilalți. P. Bourdieu a reușit să demonstreze convingător că fiecare pătură socială se deosebește prin mod de viață, maniere, gândire, alimentație; că ea poate fi dependentă de tradițiile ei chiar atunci, când dorește să le ocolească. Cu alte cuvinte, P. Bourdieu, analizând ceea ce el numește drept „capital de finanțe” și „capital de cunoștințe” al societății franceze, a demonstrat în ce modalitate interesele și gusturile, chiar și cele estetice, sunt determinate de viziuni politice, filosofice etc. În cercetarea aspectului politic al *cotidianului* multe observații interesante le-a întreprins Paul Virilio (cartea lui tradusă în rusește ca „Войны в Заливе не было”, 1996; 1998), Jean Baudrillard „Le système des objets”. Gallimard, 1991 (Collection Tel), tradusă în rusește ca „Система вещей”, 2001.

În procesul de studiere a imaginii artistice în aspect plastic drept capitol aparte pot servi imaginile din *viața cotidiană*. În cadrul picturii, imaginile respective se referă la noțiunea de *gen*, însă pentru ce-

lelalte domenii cel mai frecvent se utilizează noțiunea de *cotidian* sau *imagini cotidiene*, scene din *viața cotidiană*, *viața obișnuită*, zilnică, de zi cu zi etc. În *arta plastică* asemenea imagini au fost prezente pe parcursul tuturor epocilor și *stilurilor* istorice, pornind cu perioada primitivă. Analiza acestora a devenit drept obiect de cercetare în studiul artelor. Mai mulți specialiști au consacrat lucrările lor acestei probleme, dezvoltând *concepțiile*, *teoriile* și *metodologia* estetică și filosofică.

În studiul *artelor* naționale trebuie remarcată monografia Eleonorei Brigalda-Barbas „Evoluția picturii de gen din Republica Moldova” (1945-2000). Deocamdată această lucrare rămâne unica cercetare de sinteză a aspectelor *cotidianului* în domeniul picturii. În această lucrare autoarea a accentuat că „*genul*” este un termen cu dublă semnificație: în primul rând, „de *gen*” sunt calificate tablourile ce reflectă *viața cotidiană*, iar în al doilea rând, prin această noțiune este determinată o categorie a morfologiei artei, care în *arta plastică* este definită în funcție de obiectul înfățișat (portret, natură statică, peisaj, tablouri istorice sau cu subiecte din *viața cotidiană*). Există mai multe opinii în ceea ce privește originea și natura „*genului*”. Potrivit uneia din *teorii*, *arta de gen* s-a dezvoltat în cicluri închise ca o expresie a formei de viață burgheză. Adepții altei teorii leagă originea, evoluția și dezvoltarea picturii de *gen* la diferite popoare de apariția și dezvoltarea unei viziuni realiste etc. [1, p. 6-7].

Evoluția *genurilor* și domeniilor *artelor plastice* constituie una din problemele fundamentale ale *istoriei artelor*. Este curios faptul că dicționarele explicative nu reflectă problema *genului* pentru alte domenii ale *artelor* decât pentru pictură. Astfel, considerăm, valabilă utilizarea termenului „*cotidian*”.

Pentru *arta plastică* moldovenească sovietică *cotidianul* a servit drept formă de reflectare a ideologiei timpului.

Au fost cercetate și rămân actuale aspectele diverse ale constituirii imaginilor: perspectiva, care se schimba din epocă în epocă, sau de la o cultură națională la alta, coloritul, forma, compoziția, tehnica de execuție, domeniul, etc. Un rol important în asemenea cercetări îi revine mesajului și subiectului. Astfel, pentru a accentua anumite conotații de mesaj în creația afișului din perioada postbelică, graficienii moldoveni au apelat la forme și maniera de execuție proprii tabloului de *gen*. Această metodă îi facilita să atingă trăsături de realism, de reflectare cât mai veridică, narativă a ideii abordate [2, p. 177-180]. În studierea scenelor de viață *cotidiană* în *arta plastică*, aspectul social, de asemenea, este unul determinant. Confruntarea ideologică sau alte momente de conflict sunt elemente constitutive ale acestora.

În perioada sovietică *viața cotidiană* servea drept *temă* oficială pentru creația plasticienilor moldoveni. Către anul 1958, planul tematic pentru expoziția de arte plastice consacrată Decadei literaturii și artei moldovenești la Moscova, a inclus trei *teme* generale esențiale: Trecutul istorico-revoluționar al Moldovei; Economia națională și Cultura și *viața cotidiană*.

În loc de subcategorii la aceste *teme*, au fost propuse titlurile operelor și numele autorilor acestora, numărul cărora, de exemplu pentru prima categorie, se cifra la circa treizeci. În unele cazuri, alături de denumirea operei se indica și estimarea acesteia în ruble, preț la care urma să fie achiziționată lucrarea.

Este curios faptul că unul din *genurile* specifice artei plastice universale – natura statică – în cazul de referință, a fost divizat pe două categorii: economia națională și cultura, și *viața cotidiană* (Iakov Dațko „Natura statică” – economie națională și „Flori”, de același autor, la cultură și *viață cotidiană*) [3, F.1-17].

Printr-o profunzime lirică se deosebeau naturile statice ale lui Mihai Greco. Reflectând gândurile și emoțiile pictorului, în opinia lui Matus Livșiț, ele se transformau în tablouri din *viața cotidiană*. Spre exemplu, în natura statică „Primăvara” a fost redat ceva mai mult decât imaginea propriu-zisă.

În 1969 a fost editat și catalogul expoziției personale a Adei Zevina, consacrat jubileului de 50 de ani de la naștere. Textul introductiv la acest catalog a fost scris de Mihai Greco [4]. Precum a observat și Greco, pictorița încerca să redea poezia lucrurilor, ascunsă de la privirile noastre, aflată dincolo de prozaism și lucruri *cotidiene* și să o transforme în căldura vie a emoțiilor omenești. Deci unii artiști din epoca sovietică încercau să reflecte ceva mai mult decât le propunea *viața cotidiană*. Aceasta a devenit tendință și una dintre valori artistice continuată în prezent.

Un interes sporit prezintă tematica consacrată aniversării a 50-a a republicii moldovenești sovietice.

„...Tematica contemporanului va fi una din *temele* centrale în expoziție. Artiștilor plastici moldoveni li se cuvine să atragă atenția asupra *temei* celor mai mari construcții din republică și a întreprinderilor fruntașe, a *vieții cotidiene* a clasei muncitoare, țărânimii colhoznică și intelectualității științifico-tehnice.

Omul sovietic – constructor al societății comuniste, poate fi arătat în toate manifestările activității sale, în momente diferite ale vieții de la serviciu, din *viața cotidiană*, în învățământ și la odihnă, în bucurii și greutate, în momente dificile, când se relevă caracterul și frumusețea spirituală a omului capabil de fapte eroice în numele marelui nostru scop” [5, F. 30].

În cu totul alte condiții se aflau artele plastice de la sfârșitul anilor '40 – prima jumătate a anilor '50 ai secolului XX, când s-au evidențiat neajunsurile generate de *concepțiile* estetice greșite. Pe de-o parte, acestea se caracterizau prin „fast hipertrofiat” (tendențe de înfrumusețare), proprii nu doar arhitecturii, ci și altor domenii ale artelor. Pe de altă parte, viziunea artistică se arăta pasivă, diapazonul plastic se îngustase, în particular, în *genul* scenelor de *viața cotidiană*, cu abordări și rezolvări superficiale, mărunte, anecdotice, cu evitarea momentelor de conflict. În anumite cazuri, realismul socialist era tratat într-un sens prea îngust, fiind supus reglementărilor dogmatice [6, p. 131].

Totodată, trăsăturile *cotidianului* se atestau și în arta grafică și grafică de carte, inclusiv. Drept exemplu poate servi creația lui Boris Nesvedov. Artistul s-a impus în *arta plastică* moldovenească mai ales în domeniul graficii de carte. Cât de stranie n-ar părea afirmația, dar lucrând ca ilustrator, el a reușit, totuși, să ocolească ilustrativitatea. După ce studiază profund arta manuscriselor, el completează ideile autorului – prin imagini pregnante, creează o galerie impresionantă de chipuri artistice, arătați în acțiune, în dezvoltare. Așa sunt ilustrațiile pentru „Andrieș” de Emilian Bucov, „Poveștile” de Ion Creangă, „Poveștile populare moldovenești”, „Venea o moară pe Siret” de Mihail Sadoveanu.

În domeniul ilustrațiilor Boris Nesvedov s-a dovedit a fi un bun cunoscător al folclorului și artei populare moldovenești, pe care le studia întreaga sa viață, creând fermecătoarele sale feerii grafice. Studiind și tradițiile ilustratorilor clasici ruși, Boris Nesvedov le transpunea cu măiestrie în realitatea moldovenească. Orice erou este redat prin prisma povestitorului popular, orice scenă din poveste – ca „o scenă din viață de toate zilele a poporului moldovenesc”. Și astfel se resimte efectul de transformare a multiplelor elemente decorative în cele organice din canavaua basmului popular [7, F. 35].

Cele mai reușite ilustrații la cărțile pentru copii a creat Boris Nesvedov, în particular pentru povestea lui Emilian Bucov „Andrieș” (1949). Artistul a demonstrat rafinament estetic, fantezie bogată și cunoașterea bună a psihologiei copiilor. Decorativismul și procedeele stilizării se îmbină iscusit cu conținutul fantastic al poveștii. În această serie artistul a utilizat cu succes motive din folclorul plastic moldovenesc. Fiecare pagină a cărții este concepută decorativ. Frontispiciile, vinițele, chenarele se asociază conținutului textului. Majoritatea ilustrațiilor sunt lucrate cu peniță, pensulă și guașă [8, p. 114].

O nouă formă a căpătat *cotidianul* după destrămarea URSS. Cercetările acestuia pot fi analizate prin prisma filosofiei pragmatismului american, care în opinia noastră, a servit dezvoltării mișcării conceptualismului, curentului de avangardă în arta Vest-europeană de după anii 1950 și a rămas drept tendință în vogă în Republica Moldova și în prezent. Treptat, aspectele *vieții cotidiene* din Republica Moldova și alte țări europene se apropie, se suprapun, societatea își schimbă viziunile în spiritul pragmatic, întrucâtva deosebit de cel colectivist sovietic.

Drept rezultat al cercetărilor vom remarca faptul că în etapa actuală de dezvoltare a științei din domeniul studiului artelor plastice se observă o linie de separare a cercetărilor pe aspecte strict istorice sau strict teoretice, etc. Ar fi potrivit să căutăm elemente de conexiune între procesele de dezvoltare a artelor și cele din domeniul filosofiei, științelor care ar servi drept suport întru pătrunderea în esența lucrurilor similare în plan tematic.

În concluzie trebuie să subliniem că nivelul civilizației mereu s-a corelat cu specificul artei din perioada respectivă ce se propunea spre analiză. Cercetând problemele *cotidianului* în *artă plastică*, arhitec-

tură sau design trebuie să luăm în considerație operele filosofilor și esteticienilor marcantți, să căutăm elemente paralele și particularități specifice obiectelor reflectate în aceste opere de artă. Interioare, peisaje și pozițiile personajelor din scene de gen reproduse în cadrul mai multor opere de artă plastică denotă *viața cotidiană, stilul, concepția* autorilor etc., dezvoltând *teoriile și metodologia* artiștilor marcantți pentru diferite epoci istorice, fiindcă acești din urmă puteau fi teoreticieni consacrați. Studiarea în evoluție a schimbărilor *concepțiilor* din domeniul istoriei artelor, esteticii și filosofiei ne permite mai adecvat să analizăm unele aspecte *teoretice și metodologice* în cadrul studiului artelor plastice.

Referințe bibliografice

1. BRIGALDA-BARBAS, E. *Evoluția picturii de gen din Republica Moldova (1945-2000)*. Chișinău: Știința, 2002.
2. ГОЛЬЦОВ, Д. Д. и др. *Искусство Молдавии. Очерки истории изобразительных искусств Молдавии*. Кишинёв: Картя молдовеняскэ, 1967.
3. *Союз Художников Молдавии. Тематический план декадной художественной выставки в г. Москве за 1958 г.* AOSPRM. F R-2906. Inv. 1. D. 174.
4. GRECU, M. Ada Zevina. **În:** *Ada Zevina – 50 de ani de la naștere: Catalogul expoziției personale*. Chișinău, 1969.
5. *Государственный Музей Изобразительных Искусств Молдавской ССР. Приказы Министерства культуры МССР, относящиеся к деятельности Музея за 1968 год.* ANRM. F 2939. Inv.1. D. 307.
6. ПАРАМОНОВ, А.; ЧЕРВОНАЯ С. *Советская живопись*. Москва: Просвещение, 1981.
7. *Союз Художников Молдавии, Несведов Борис Георгиевич (dosarul personal, 1948-1963)*. AOSPRM. R-2906. Inv. 3. D. 30.
8. ЛИВШИЦ, М.; ЧЕЗЗА Л. *Изобразительное искусство Молдавии*. Кишинёв: Шкоала советикэ, 1958.